

Dopisy Milady Součkové Jindřichu Chalupeckému

Aleš Haman

Ve svém krátkém příspěvku chci informovat o konvolutu třiašedesáti dopisů, které psala Milada Součková Jindřichovi Chalupeckému; jsou uloženy v pozůstalosti adresáta v Literárním archivu Památníku národního písemnictví v Praze.

Dříve než se budu věnovat charakteristice této korespondence, musím předeslat, že můj původní úmysl byl hovořit o autorčině monografii věnované osobnosti Jaroslava Vrchlického. Ta vyšla, jak známo, v roce 1964 pod názvem *Parnassian Jaroslav Vrchlický*. Mým záměrem nebylo analyzovat autorčinu literárně historickou metodu, jíž věnoval pozornost například Vladimír Štěpánek v časopisu *Impuls* 1966. Byť český recenzent Součkové vytkl zastaralost metodiky výkladu, byl nucen uznat, že autorka postihla příznačné parnasistní rysy básnickovy tvorby; spatřoval ovšem v jejím pojetí rysy upřednostňování „básnických typů výrazně povznesených nad domácí obzor, l'art pour l'artistique ...“ Součková ovšem oceňovala ve Vrchlického díle právě to, čímž překračovalo dobu a co z něho učinilo součást klasického odkazu českého písemnictví.

Teprve, když jsem se seznámil s dopisy Milady Součkové Jindřichu Chalupeckému jsem si uvědomil, jak se spisovatelka v podmínkách exilu cítila spřízněna s tvůrčím subjektem básníka, virtuóza slova, jenž navíc musel prožít a protrpět martyrium útoků a zneuznání ze strany kritiky na sklonku století. Svědčí o tom zmínky, které se objevily v jejích dopisech ze sedmdesátých let. Dne 22. srpna 1976 například nalézáme v jejím dopise zmínku o Vrchlickém v úvaze o zrání tvůrčího talentu: „Já teprve teď začínám chápat, co dělá poezii ryzi poezií. Talent ovšem musí být, alespoň nějaký, ale pak ty zážitky musí dospět, dlouho dozrávat k mistrovství slova. Takový Vrchlický třeba měl talentu víc, než potřeboval, ale ten svůj talent uštvál, nedal tomu nejlepšímu vínu uzrát – na vinici i ve sklepe. Chlatal tu poezii, »prodával« ji, ale byl to básník.“ – O stále přítomnosti básníkovy odkazu v její mysli svědčí též letmá narážka v dopise z konce sedmdesátých let (30. 7. 1977): „(...) takový je už život nebo života běh, jak by řekl Vrchlický.“ V roce 1980 (28. 1.) v úvaze o literární slávě a o Nobelově ceně zmínila také marné naděje, jaké si někteří čeští intelektuálové činili v roce 1905 na její udělení Vrchlickému. O rok později (15. 9.) se k této záležitosti znovu vrátila při příležitosti udělení Nobelovy ceny Czesławu Miłoszovi: „Ale jsou horší případy Nobeláků, ta-

ková Berta, co to vyhrála nad Vrchlickým..." (šlo o spisovatelku Bertu Suttnerovou, která ji získala za dílo *Nieder mit den Waffen*).

Vztah k Vrchlickému ovlivnil i její názor na F. X. Šaldu, jak o tom svědčí její výrok v dopisu z 28. 11. 1970: „O Šaldovi říkají, že byl rytíř ducha. Vážím si jeho vzdělanosti, ale ty lumpárny, co prováděl s Vrchlickým to podle mě není žádné rytířství. Naštěstí pravda zvítězí ... Ale kdo má na ni čekat!“

Vraťme se však k stručnému popisu celého souboru: tvoří ho třiašedesát dopisů psaných až na dva případy strojem, s občasnými přípisky rukou. K několika dopisům byly přiloženy rukopisy básní: k dopisu z 9. 4. 1970 byla přiložena báseň *Pohled*; k listu z 3. 2. 1977 připojila pisatelka báseň *Zásuvka v ložnici (interiér v jiném domě)*, která vešla do 1. sešitu *Josefíny Rykové*; následující dopis ze 14. června téhož roku obsahoval jako přílohu báseň *Rozbitý džbán*, která byla zařazena do 2. sešitu *Josefíny Rykové*; 19. srpna 1978 přiložila k dopisu báseň *Bunifanti* (4. sešit *Josefíny Rykové*) a báseň *Slečna Cecilie Houdková*. K dopisu ze 24. dubna pak je připojena prozaická *Burdova* (připsáno perem) *rozprávka*. V přípisků k dopisu Erazima Koháka Chalupceckému (přípisek je datován „dnem sv. Mikuláše“) z roku 1981 jsou přiloženy básně *Z dob obrození a Fainomena kai Diosemeiai* (6. sešit *Josefíny Rykové*) a další báseň *Fainomena* 2.

Konvolut dopisů lze rozčlenit do tří bloků. První tvoří třináct dopisů ze čtyřicátých let. Jeden, nedatovaný, pochází z doby před chystaným novým vydáním *Amora a Psyché*, další jsou datovány roky 1942 (jeden), 1945 (jeden), 1947 (devět) a 1948 (jeden). V dopisech z válečného období pisatelka vyjednává o Rykrův rukopis (o malířově estetickém rukopise se zmiňuje ještě v dopise z 12. června 1980, v němž vyzývá k jeho vydání). Dopisy z roku 1947 hovoří o spisovatelčině vztahu k Americe, o záměru napsat studii o románu (chválí odbornou americkou literaturu, zejména Kazinův spis *On native Grounds*); padly tu též zmínky o Gertrudě Steinové, kterou se chystala překládat, a také o spisovatelce Anais Nin, s níž se osobně seznámila. Prosi o zaslání rukopisů *Neznámý člověk* (vyšel v USA 1962) a *Hlava umělce* (vyšel 1946) a o texty *Mluvícího pásma* (vyšlo bibliofilsky 1939 a v *Listech* 1947) a *Žlutého soumraku* (sbírka vyšla 1942). Informuje také o zaslání básní *Kolumbovy apokryfy* a dalších textů (mezi nimi tři povídek, pravděpodobně těch, které vyšly v *Listech* 1948, v čísle 2). Významné je též sdělení, že chce psát jinak než dosud: „Neznámý člověk už je mně cizí.“ V dopise z roku 1948 se znovu zmiňuje o kapitolách své práce o románu a o předmluvě k ní.

Druhý blok zahrnuje dopisy z šedesátých let (1964 – 1969). První dopis ze 7. ledna 1964 je odpovědí na Chalupceckého dotazy týkající se malíře Rykra a jeho uměleckých styků (šlo patrně o doplňky k Chalupceckého studii *Zapo-*

menutý Rykr z roku 1963, nyní v knize *Cestou necestou*). Dopisy z března a května 1968 reagují na měnící se situaci v Československu. Součková vyslovuje radost z postupujícího uvolnění a ve druhém dopise se zamýšlí nad hodnotovým obsahem společenských reforem: „Člověk je ochoten prodat své mravní hodnoty pro své blaho, pro blaho své rodiny, pro zahrádku, pro auto, pro svůj vnitřní obraz – každý z nás chce vypadat hezky na té fotografii. To znám z literatury ... Žádný systém ... neobstojí, kde nebude budovat ve vyšším vývoji humanismu, ani socialismus ani kapitalismus, ale (na) ryzí lidskosti ... Já nevím, zda to jde bez metafyzického systému, stačí-li ta pozitivistická morálka (viz »etické« hnutí u Tatarky, československý obraz Teilharda de Chardin a československý »protestantismus« všeobecně), ... ale že se »zdravým rozumem« a ani s »Kafkou« se nevystačí, to je mi jasné.“ – Je zajímavé, že tyto názory korespondují s pozdějšími myšlenkami Chalupického o metafyzickém smyslu umění, například v závěru jeho knihy o Duchampovi (*Úděl umělce*, 1998).

V dopise z 5. května 1968 pisatelka oznamuje dokončování práce o krizi v současné české literatuře (šlo snad o stať *A Literary Satellite, Czechoslovak – Russian Literary Relations*, Chicago 1970, protože studie *Crisis in Czech Literature 1938 – 1950* vyšla už v roce 1964). V červencovém (28. 7.) dopise z téhož roku slibuje adresátovi báseň *Ars poetica*; zmiňuje se též o poetickém dramatu o prchavém čase a o předehře k historickému dramatu (sr. referát L. Jungmannové).

V lednu (28. 1.) 1969 poznamenává, že dostala dopis z Památníku národního písemnictví informující o výstavě zakázaných autorů (ironicky se podivuje nad formulací „zanedbaní“ autorů). V říjnu (30. 10.) 1969 uvažuje o současném umění a literatuře: „Jsou dnes jistě zajímaví výtvarníci, zvláště v architektuře, myslím, jsou další muzikanti a úctyhodní spisovatelé. Ale nic, co by tvořilo sloh přesahující jednotlivce a zároveň ho integrující. V nejlepším případě je to olympijská štafeta, kde jde o to předat druhému tu fakuli. Jinými slovy »významný« malíř, ne »veliký« a ovšem ta významnost má celou škálu. Četla jsem právě Butora Repertoire; to je člověk inteligentní, až se z toho člověku hlava točí, a přece i ta velká erudice a inteligence ústí zas někde v »krizi« a ne v plnokrevném umění. Godot dostal Nobelovu cenu. Co chcete, když už tohle není symptom krize, tak nevím ...“ V témže dopise hovoří také o svých verších *Ritmi bohemicí*.

Třetí blok je vymezen lety 1970 – 1981. Významnou část v něm tvoří zprávy o *Sešitech Josefíny Rykové*; první zmínka se objevuje v únoru (3. 2.) 1977: „Chci teď vydávat Sešity Josefíny Rykové v nepravidelných lhůtách. Ještě Nevím, kolik jeden sešit obsáhne, deset, dvacet básní s komentáři ...“

V dopise z června (28. 6.) 1970 opakuje svůj názor na F. X. Šaldu, tentokrát podrobněji: „Uznávám, že je to the modern Czech critic, nejvzdělanější intelektuál své doby, citlivý k poezii, často s jedinečným postřehem atd. Píše se o něm jako o »rytíři ducha« - musil to být hrozný, i když nešťastný člověk. Když čtu jeho výklady (Svobodové) o Beethovenovi, Schillerovi, Goethovi, vlasy mi vstávají na hlavě, a to proto, že podobné soudy najdete i v jeho díle. Celkem je jeho postoj kritický impresionismus... Je to intelektuální hra vydávaná za hodnocení. On sám to někde říká: Nedovedu vyjít ze sebe. Nedovede mít někoho rád ...“ V pokračování oceňuje některé Šaldovy výroky, srovnává ho s „nelidou“ Kierkegaardem a s Mallarméem.

V dalších dopisech z konce sedmdesátých let jsou z hlediska estetických názorů Milady Součkové zajímavé její výroky o Chalupeckého „oblíbencích“ – L. Klímovi, R. Weinerovi a J. Demlovi. O Ivanu Blatném v dopise z ledna (28. 1.) 1980 soudí, že jeho odchod do sanatoria byl „útěkem do nemoci“ před neznámým světem. Vyjadřuje se také o expresionismu, zvláště českém; v dopise z 19. 2. 1978 a 7. 12. 1980 zastává názor, že český expresionismus byl slabší než německý, domnívá se, že se nemohl ujmout ani v oblasti románské ani slované: „Abstrakce českým malířům nesvědčí“.

Charakterizuje (26. 1. 1981) též svou novou prozaickou tvorbu: „Ty povídky, co teď píšu, jsou lepší než ty americké (jak řečeno vyšly v *Listech* 1948, č. 2 - pozn. A. H.)..., je to něco nového“; minila patrně *Burdovy rozprávky*. Ukázku poslala 7. 12. 1980. Svůj vyhraněný názor na moderní umění vyslovila v dopise z listopadu 1981 (v Den díkůvzdání): „To moderní výtvarnictví ... ani ti moderní výtvarníci, které protěžujete – ústí do jakési skládky starého železa a cementu. A ta »myšlenka« tady taková podomní, žebrácká. Jen tak se v tom neštěstí válet bez vlády... Hrozit světu vředy, to dělá realita, abstrakce musí mít výraz, zmáhat negaci ...“

V posledním z dopisů obsažených v konvolutu (na sv. Mikuláše 1981) vyslovuje názor na bratry Čapky: „(...) expresionismus Čapků zapadá po Božích mukách. Neupírám RUR světovost, jeho povídkám zachycení (jen tak kresebně) obyčejného člověka jeho doby, jeho civilní sloh, ale jeho romány jsou špatné ... Josef měl více umělecké žíly a taky tu studnu expresionismu opustil, výtvarný expresionismus už byl pasé. Stále si myslím, že Šrámkovo Léto je stokrát lepší než Loupežník. Čapkové to brali vážně, nemohli na sebe hledět s humorem. V citových věcech se to dá odpustit (Šrámek), ne v intelektuálních. a Karel bral sebe vážně, dupal – dumalet básník?...“

Dopisy z konce roku 1981 a z roku 1982, z nichž uvedl výňatky Chalupecký ve svém článku v *Proměnách* (přetištěn v *Literárních novinách* 1993, č. 2) nebyly v konvolutu obsaženy.

Ve své informaci jsem se zaměřil jen na některá nejzajímavější místa z dopisů dokreslující spisovatelčiny názory na umění a literaturu, eventuálně její tvůrčí záměry. Stranou – až na výjimky – zůstaly její informace o osobních záležitostech i o záležitostech týkajících se jejího vztahu k adresátovi, k Jiřině Haukové a některým dalším osobám v Československu i v USA (Roman Jakobson, prof. Matějka atd.).

Zusammenfassung:

Der Beitrag beschäftigt sich mit kurzer Charakteristik der Monographie von Milada Součková über den Dichter Jaroslav Vrchlický und informiert auch über die Ansichten der Schriftstellerin über die Poesie des Dichters, über das moderne Kunst und auch über ihr eigenes literarisches Werk, welche sie in den Briefen an Jindřich Chalupecký ausgedrückt hat. Der Konvolut von 63 Briefen ist in dem Archiv des Museums der tschechischen Literatur in Prag deponiert.